

Ligeti Dávid:

AZ ANYAGHÁBORÚ VÉGE A KARSZTON – A 11. ISONZÓI CSATA

ÖSSZEFOGLALÓ: A 11. isonzói csatára 1917. augusztus 19. és szeptember 12. között került sor. Az olasz hadsereg a Nagy Háború kezdete óta ekkor rendelkezett a legnagyobb létszámmal és hadianyaggal, és esély kínálkozott arra, hogy egy anyagcsatában áttörjék a frontvonalat. Annak ellenére, hogy az olaszok el tudták foglalni a Bainsizza-fennsíkot, és egy 20 km széles és 7 km mély áttörést értek el, a 6. isonzói csatához hasonlóan most sem tudták kiaknázni sikerüket, és az osztrák–magyar erők ismét sikeresen védték meg a hadszíntér területének legnagyobb részét. Az igen heves küzdelemben mindkét fél hatalmas veszteségeket szenvedett. A csata után IV. Károly meglátogatta a Délnyugati Frontot, és a csata kíméletlensége megerősítette azon szándékát, hogy mindenképpen békét kössön. A csatát követően a központi hatalmak ellentámadást készítettek elő, amely utóbb a caporettoi áttöréshez vezetett.

KULCSSZAVAK: Isonzó, Tolmein, Görz, Luigi Cadorna, Arthur Arz, IV. Károly

1917. augusztus 19-én az olaszok tizenegyedik alkalommal indítottak támadást az Isonzó mentén. A 11. isonzói csata minden korábbi harcnál véresebb összecsapást eredményezett az olasz, valamint az osztrák–magyar haderő között. Luigi Cadorna tábornok, olasz vezérkari főnök a korábbi tapasztalatokból okulva a lehető legnagyobb katona- és hadianyag-koncentrációt kívánta létrehozni az isonzói frontszakaszon, hogy felőrölje a k. u. k. csapatok erejét. A fő cél továbbra is Trieszt elfoglalása volt,¹ amelyhez a Karszt hegységnek nevezett sziklás és nehezen járható terepen kellett áttörni a támadóknak. Cadornának mindenképpen ki kellett csikarnia a döntést, miután a hátszország egyre nehezebben tolerálta a súlyos veszteségeket és a minimális nyereségeket. „Hagyjuk el a lövészárkokat még tél előtt!” – érvelt egy szocialista képviselő 1917 júliusában.²

A megelőző tíz csata során az olaszoknak ugyanis nem termelt sok babér, és az olasz hadba lépést követően (1915. május 23.) kialakult frontvonalat alig 10-15 kilométert előrehaladva sikerült kelet felé eltolniuk. Legnagyobb sikerüket a 6. isonzói csatában (1916. augusztus 4–16.) aratták, amikor elfoglalták a Karszt centrumában fekvő Görz városát, kialakítva egy hídfőt, továbbá a Doberdó-plató legnagyobb részét, közte a Monte San Michele hegycsúcsot is.³ Ezzel a legszűkebb értelemben vett doberdói küzdelmek véget is értek, amit azért érdemes hangsúlyoznunk, mivel a köztudatban elválaszthatatlanul összefonódott az isonzói csaták sora a doberdói harcokkal.

A kilátástalan karszti háborúban az olasz vezérkar azokat a hadászati elveket kezdte el követni, amelyeket a németek 1916-ban Verdunnél alkalmaztak, vagyis az ellenség kivé-

¹ Edmund Glaise-Horstenau: Österreich-Ungarns letzter Krieg. VI. köt. Wien, 1930–1938, 434.

² John R. Schindler: Isonzo: The Forgotten Sacrifice of the Great War. Praeger, Westport, 2001, 220.

³ Szijj Jolán–Ravasz István (szerk.): Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2000, 310.

reztetése vált az elsődleges céllá.⁴ A 10. isonzói csatában már ennek megfelelően támadtak, és összveszteségük a 160 ezer főt is elérte,⁵ miközben a k. u. k. csapatok 125 ezer katonája dőlt ki a csatasorból. Az olasz erők moráljának megrendülését mutatta, hogy a támadó seregtestek(!) több hadifoglyot vesztek, mint a védők: itt 27 ezer olasz kapitulánusra 24 ezer osztrák–magyar katona jutott.⁶

Az olaszok már június végén megkezdték az előkészületeket az újabb offenzíva megindításához, és az Isonzó mentén 50 hadosztályt vontak össze; teljes haderejük 887 zászlóaljából 600 ebben a szektorban tartózkodott.⁷ Cadorna négyszer annyi katonát tudott a 11. csatába vezényelni, mint amennyi az első összecsapás során állt rendelkezésére.⁸ Még masszívabb előnyt és fölényt jelentett az olaszok számára, hogy összesen 5200 löveget készítettek elő az offenzívára.⁹ Ezt az erőkoncentrációt az a tényező tette lehetővé, hogy világossá vált: Dél-Tirolból nem várható osztrák–magyar támadás. Az olasz seregtesteket két hadseregbe tömörítették, az olasz 2. hadsereg (pk. Luigi Capello altábornagy fő célja északon a Bainsizza-, majd a Ternova-fennsík elfoglalása volt, míg a 3. hadsereg (pk. Emanuele Filiberto di Savoia Aosta hercege altábornagy) a comeni fennsík bevétele kapott parancsot.

Az osztrák–magyar délnyugati front Isonzó-hadserege (pk. Svetozar Boroević vezérezredes) több mint kétszeres hátrányban volt létszám terén, miután 20 és ½ divízióval tudott védekezni. Még szignifikánsabb volt az olasz fölény a tüzérség terén, mivel a vezérezredes csapatai csupán 1500 löveggel rendelkeztek. Ennek következtében Capello és Aosta tüzérsége megrendítő erejű belövessel tudta támogatni a gyalogság harcát. A siker érdekében az angolok és franciák is kölcsönadtak az olasz hadsereg részére néhány tüzéruveget.¹⁰ Cadorna, eltérően a korábbi csatáktól, nem pusztán az isonzói arcvonal egy szakaszán indított offenzívát, hanem Tolmeintől egészen az Adriáig; vagyis egy mintegy 50 km hosszú szektorban. Az olasz csapatösszevonások volumenét jól mutatja, hogy két évvel korábban a központi hatalmak sikeres gorlicei áttörésük idején – hasonló nagyságrendű támadási szakasz alkalmazása során – csak mintegy feleekkorára erőt összpontosítottak.

Luigi Cadorna tábornok

Forrás: http://dingeengoete.blogspot.hu/2015/08/this-day-in-world-war-1-history-august_18.html
(Letöltés időpontja: 2017. 03. 29.)

⁴ Manfred Rauchensteiner: Der erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie. Böhlau Verlag, Wien, 2013, 806.

⁵ Schindler: i. m. 218.

⁶ Szabó László: Doberdo, Isonzo, Tirol. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977, 107.

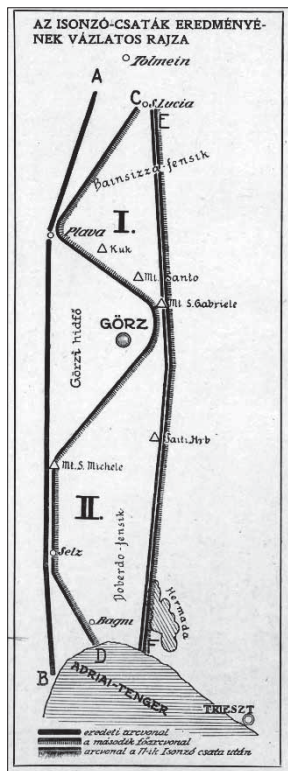
⁷ Hajdu Tibor–Pollmann Ferenc: A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918. Osiris, Budapest, 2014, 267.

⁸ Schindler: i. m. 223.

⁹ Glaise-Horstenau: i. m. 436.

¹⁰ Schindler: i. m. 223.

A 11. isonzói csata nyitányaként az olaszok aktív repülőgépes felderítést hajtottak végre augusztus 11. és 16. között, amely súlyos légi harcokat eredményezett.¹¹ Augusztus 17-én az olasz lövegek egy egész napon keresztül bömböltek: a belövés ereje soha nem látott erejű és intenzitású volt ezen a frontszakaszon,¹² és az osztrák–magyar állások rohaméretté váltak. A tüzéséget a megelőző hónapokban mintegy 2,5 millió lövedékkel látták el, így biztosítva a fegyvernem folyamatos működését és támogatását.¹³ Cadorna másnap elrendelte az általános támadást, amelynek súlypontját kezdetben az arcvonal déli szakaszára helyezte. A támadás során a császári és királyi 39. és 46. gyalogezred (Debrecen, ill. Szeged) szinte az utolsó emberig elvérzett,¹⁴ de Aosta herceg csapatait sikerült feltartóztatni.

Miután a leginkább veszélyeztetett déli szektor védelmének megerősítésére Boroević északról küldött erősítést, hadászati tartalékát itt bevetve, az olaszok ott is támadást indítottak. Ez a hadművelet váratlan sikert hozott Cadornának: a 2. hadsereg sikerrel kelt át az Isonzón,¹⁵ és szilárdan megvetette lábát a folyó bal partján. Augusztus 19-én Auza¹⁶ közelében áttörték a frontot, és az Isonzó-hadsereget visszavonulásra kényszerítették.¹⁷ Cadorna erői a Bainsizza-fennsík védőit legázolva az arcvonalat Tolmeina és Görz¹⁸ között 20 km szélességben, 6–7 km mélységben hátranyomták, miközben a hadszíntér délebbi szakaszain elakadtak.¹⁹ A fennsíkon az osztrák–magyar haderő rendkívül súlyos veszteségeket szenvedett, csak a hadifoglyok száma 30 ezer főt tett ki, továbbá 145 löveg is elveszett.²⁰ A Bainsizza-fennsík elvesztése után az olasz területnyereség nagysága a 6. isonzói csatával volt összevethető, igaz most nem veszett el egy kisváros, és Triest sem forgott közvetlen veszélyben, mint 1916 nyarán.

Mindennek fényében nem meglepő, hogy súlyos krízis bontakozott ki a k. u. k. haderő vezetésében, amely nem korlátozódott a délnyugati hadszíntérre. Boroević idegrendszerét alaposan megviselte a csata, és augusztus végén megtörtént vele az, amely addig még nem fordult elő: nem látta át a helyzetet, és kezdett kicsúszni a kezéből az irányítás.²¹ Bár már korábban

Az Isonzó-csaták eredményének vázlatos rajza

¹¹ Lándor Tivadar (szerk.): A Nagy Háború írásban és képen. Harmadik rész. Az olasz háború. Athenaeum, Budapest, é. n.

¹² Balla Tibor: Az isonzói csaták. In: Hermann Róbert (szerk.): Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Corvina, Budapest, 2003, 226–240., 234–235.

¹³ Mark Thompson: „The White War”: Life and Death on the Italian Front. Faber & Faber, London, 2008, 278.

¹⁴ Szabó László: i. m. 108.

¹⁵ Hajdu–Pollmann: i. m. 267.

¹⁶ Ma Avče, Szlovénia.

¹⁷ Arthur Arz von Straussenburg: Zur Geschichte des grossen Krieges. Rikola Verlag, Wien, 1924, 168.

¹⁸ Ma Tolmin (Szlovénia), ill. Gorizia, Nova Gorica (Olaszország, Szlovénia).

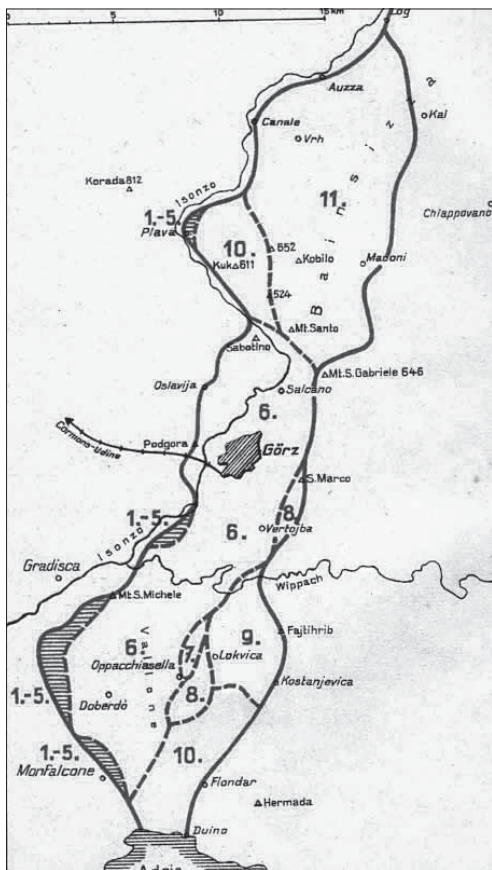
¹⁹ Kocsis András: A k. u. k. hadsereg az első világháborúban (Tények, vélemények). Budapest, 2001, 157. (PhD-disszertáció, kéziratban.)

²⁰ Julier Ferenc: 1914–1918. A világháború magyar szemmel. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933, 221.

²¹ Uo.

is élt át igen nehéz helyzeteket a fronton, az „Isonzó oroszlánja” jelzõt viselõ tábornok lelki-állapota a 11. isonzó csata nehézségeinek hû lenyomatát képezte. A hadszíntérhez hasonló krízis tört ki a k. u. k. haderõ badeni fõhadiszállásán is. A március 1-je óta osztrák–magyar vezérkari fõnök, Arthur Arz von Straussenburg gyalogsági tábornok kénytelen volt a keleti frontról erõsítést hozni, amelyet az tett lehetõvé, hogy eddigre kifulladás az orosz Kerenszkij-offenzíva. Arz kezére játszott az is, hogy az olaszok bainsizzai sikerüket követõen tüzérsgük átcsoportosítására kényszerültek, és ez az idõ elegendõ volt az erõsítések megérkezéséig.²²

A támadás megállításában emellett kiemelkedõ szerepet játszott a Monte San Gabriele-ért folytatott eredményes védekezõ harc. Szeptember 4-e óta ugyanis e hegycsúcs volt a harcok fókuszában. A stratégiai fontosságú hegy ormát 13 olasz dandár ostromolta, de a védõk – akik között a Monarchia valamennyi nemzetisége megtalálható volt – kitartottak a rendkívül heves harcokban.²³ „A San Gabriele olyan Moloch, amely három-négy naponként fal fel egy ezredet” – írta a harcok egyik olasz szemtanúja.²⁴ A 11. isonzó csata leghevesebb küzdelmeire ezen a hegycsúcson került sor, és a sikeres védekezésben oroszlánrészt vállaltak a magyarországi kiegészítésû alakulatok: a 20. honvédhadosztály alárendeltségében küzdõ székesfehérvári 17. és a budapesti 1. honvédgyalozezred katonái. A székesfehérvári regiment egyik tisztje így foglalta össze az ekkori borzalmakat: „A növényzetet a tüzérsgéi tûz teljesen letarolta, csak a déli lejtõn állt még néhol egy-egy csonka gesztenyefatörzs. [...] Az ellenséges védõvonal teljesen szét volt rombolva, annak helyére csak a hullák nagyobb számából és a tömegesen szétszõrt hadianyagból lehetett következtetni. Ellenséges és saját hullák, ép és szét tört puskák, lőszer, kézigránát hevertek szanaszét. A kavernák az erõs sziklába vésve biztosak voltak ugyan, de legnagyobb részük tele volt már oszlásnak indult holttestekkel és a felszerelés, fegyverzet elhagyott tömegeivel.”²⁵ Mindennek fényében nem meglepõ, hogy az olaszok a Halál hegyének (Monte del Morte) keresztelték el a Monte San Gabriele ormát.²⁶

IV. Károly személyes tapasztalatokat is szerzett a 11. isonzó csatáról, amikor

Az Isonzó-front

²² Arminius: Feldherrnköpfe 1914/18. K. F. Koehler Verlag, Leipzig, 1932, 132.

²³ Arthur Arz von Straussenburg: i. m. 168–169.

²⁴ Szabó László: i. m. 110.

²⁵ Szabó László: i. m. 110–111.

²⁶ Deseõ Lajos (szerk.): Erdélyi ezredek a világháborúban. Ardó Irodalmi és Könyvkiadói Vállalat kiadása, Budapest, é. n., 39.

augusztus 23-án látogatást tett a vezérkar főnökével az arcvonal déli szakaszán. A csata után pedig a Monte San Gabrielét is meglátogatta Arzcal. A hegycsúcs egyik pontján, ahol egyszerre harminc embert aprított miszlikbe az ellenség telitalálata, a király egy rövid ima után, megrendülten ennyit mondott Arznak: „*Ezért tovább senki nem viselheti a felelősséget, befejezem a háborút. [...] A világ elég nagy hozzá, hogy a népek képesek legyenek egymást elviselni.*”²⁷

Az uralkodó álláspontját a 11. isonzói csata veszteségei visszaigazolták. Az olaszok mintegy 170 ezer katonát veszítettek, és a csatában részt vevő zászlóaljaik átlagosan 50–65%-os veszteséget könyvelhettek el.²⁸ Megrendítő volt a Monarchia vesztesége is, amely 100 ezer katonára rúgott, ugyanakkor a hősiesség védekezést bizonyította, hogy a hírhedten szigorú eljárás után elnyerhető Mária Terézia Katonai Rend Lovagkeresztjében öten részesültek, a Parancsnoki Keresztet pedig egy tábornok kapta meg.²⁹

IV. Károly és Arz

Forrás: <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/arz.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 29.)

Miután az itáliai haderő támadása tizenegyedik alkalommal fulladt ki az Isonzó mentén, a keleti fronton bekövetkező kedvező fejlemények – elsősorban az orosz hadsereg folyamatos gyengülése – révén a Monarchia immár két hadsereget tudott a folyó mentén állomásoztatni (Borojević-hadseregcsoport),³⁰ így Arz vissza tudta állítani azt az 1:2 létszám-arányt az ellenséggel szemben, amely a védekezés alapfeltétele volt. Az Isonzó-hadsereget még a 11. csata első napjai során – augusztus 22-én – kettéválasztották: az 1. Isonzó-hadsereg parancsnoka báró Wenzel Wurm vezérezredes lett, míg a 2. Isonzó-hadsereg irányításával lovag Johann von Henriquez gyalogsági tábornokot bízták meg.³¹ A frontvonal azonban már két és fél esztendeje volt állandó nyomás alatt, a katonák elcsigázottak és elkeseredettek voltak; a harc felörlő jellege miatt szükségessé vált, hogy a Monarchia kiutat találjon ebből a válságos helyzetből. Mindennek ellenére az olaszok területnyerése a 11 isonzói csata idején, vagyis két év alatt mindössze 30 km²-t tett ki.³²

²⁷ Reinhold Lorenz: *Kaiser Karl und der Untergang der Donaumonarchie*. Verlag Styria, Graz–Wien–München, 1959, 410.

²⁸ Thompson: i. m. 282.

²⁹ Kocsis András: i. m. 348. A kitüntetésben részesültek: Iskrić János a cs. és kir. 86. gyalogezred századosa, Franek Frigyes főhadnagy, a cs. és kir. 63. gyalogezred századparancsnoka, Popovits Konstantin őrnagy, a cs. és kir. 39. gyalogezred IV. zászlóaljának parancsnoka, Vladimir Laxa vezérkari ezredes, a 18. gyalogdandár parancsnoka, valamint Alois Fürst Schönburg-Hartenstein lovassági tábornok, a IV. hadtest parancsnoka.

³⁰ Arz von Straussenburg: i. m. 168.

³¹ Balla Tibor: *A k.u.k. hadseregtől a Vörös Hadseregig*. Duna Könyvklub, Budapest, 2013, 29–30.

³² Balla Tibor–Pollmann Ferenc: *Az Osztrák–Magyar Monarchia az első világháborúban (1914–1918)*. In: Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország a Habsburg Monarchiában*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016, 275–338., 311.

A németek is felismerték szövetségük kritikus helyzetét, ezért a 11. isonzói csatát követően jelentős erősítést ajánlottak a Monarchiának. 1917 kora őszen megkezdődtek azok az előkészületek, amely lehetővé tették a caporettoi áttörést a 12. isonzói csatában. A hadszínterre érkezett jelentős német és osztrák–magyar erősítés mellett ennek a fényes győzelemnek alapjait a sikeres védekezés – különösen pedig a Monte San Gabriele megvédése biztosította. A caporettoi áttörés véget vetett az itteni csatáknak, mivel az új frontvonal a 120 kilométerrel nyugatra fekvő Piave folyónál stabilizálódott. Utólag visszatekintve tehát a 11. isonzói csata a Karszton dúló anyagháború utolsó, legvéresebb fejezetének bizonyult.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arminius: *Feldherrnköpfe 1914/18*. K. F. Koehler Verlag, Leipzig, 1932.
- Arz von Straussenburg, Arthur: *Zur Geschichte des grossen Krieges*. Rikola Verlag, Wien, 1924.
- Balla Tibor: *A k.u.k. hadseregtől a Vörös Hadseregig*. Duna Könyvklub, Budapest, 2013.
- Balla Tibor: *Az isonzói csaták*. In: Hermann Róbert (szerk.): *Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái*. Corvina, Budapest, 2003.
- Balla Tibor–Pollmann Ferenc: *Az Osztrák–Magyar Monarchia az első világháborúban (1914–1918)*. In: Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország a Habsburg Monarchiában*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016.
- Deseő Lajos (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Ardói Irodalmi és Könyvkiadói Vállalat kiadása, Budapest, é. n.
- Glaise-Horstenau, Edmund: *Österreich-Ungarns letzter Krieg*. VI. köt. Wien, 1930–1938.
- Hajdu Tibor–Pollmann Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*. Osiris, Budapest, 2014.
- Julier Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933.
- Kocsis András: *A k. u. k. hadsereg az első világháborúban (Tények, vélemények)*. Budapest, 2001. (PhD-disszertáció, kéziratban.)
- Lándor Tivadar (szerk.): *A Nagy Háború írásban és képen. Harmadik rész. Az olasz háború*. Athenaeum, Budapest, é. n.
- Lorenz, Reinhold: *Kaiser Karl und der Untergang der Donaumonarchie*. Verlag Styria, Graz–Wien–München, 1959.
- Rauchensteiner, Manfred: *Der erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie*. Böhlau Verlag, Wien, 2013.
- Schindler, John R.: *Isonzo: The Forgotten Sacrifice of the Great War*. Praeger, Westport, 2001.
- Szabó László: *Doberdo, Isonzo, Tirol*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- Szijj Jolán–Ravasz István (szerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs*. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- Thompson, Mark: *„The White War”: Life and Death on the Italian Front*. Faber & Faber, London, 2008.